

BOLANING RIVOJLANISH SOHALARI KOMPETENSIYALARI

Karimova Navbaxar Mahmudjanovna

*Urganch davlat universitetida sirtqi maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi hamda
Gurlan tumanidagi 9-sonli ko'p tarmoqli Ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim
tashkilotida tarbiyachi*

Annotatsiya: bolaning rivojlanishi - bu uning jismoniy, hissiy, ijtimoiy, kognitiv (bilishga oid) va til ko'nikmalarining birgalikdagi o'sishi va rivojlanishidir. Har bir soha bolaning umumiy salomatligi va muvaffaqiyatiga hissa qo'shadi.

Kompetensiyalarni rivojlantirish bolaning maktabdagi muvaffaqiyati, o'zaro munosabatlari va umumiy farovonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: jismoniy rivojlanish, kognitiv rivojlanish, til va muloqot, hissiy ijtimoiy rivojlanish, til va muloqot, kompetensiyalar.

Аннотация: развитие ребёнка – это совокупное развитие физических, эмоциональных, социальных, когнитивных (связанных со знаниями) и языковых навыков ребёнка. Каждая область способствует общему здоровью и успешности ребёнка. Развитие компетенций положительно влияет на успеваемость ребёнка в школе, отношения с окружающими и общее благополучие.

Ключевые слова: физическое развитие, когнитивное развитие, язык и коммуникация, эмоционально-социальное развитие, язык и коммуникация, компетенции.

Abstract: child development is the combined growth and development of a child's physical, emotional, social, cognitive (knowledge-related) and language skills. Each area contributes to a child's overall health and success.

Developing competencies has a positive impact on a child's success in school, relationships and overall well-being.

Key words: physical development, cognitive development, language and communication, emotional social development, language and communication, competencies.

Maktabgacha ta'lim va tarbiya-bolalarga ta'lim va tarbiya berishga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan uzluksiz ta'lim turi[1, 3-modda]hisoblanib, bolaning ilk rivojlanish yoshidan to 7 yoshgacha bo'lgan davrigacha uning har tomonlama kamol topishini ta'minlashga qaratilgan ta'lim-tarbiya jarayonini amalga oshiradi. Bugungi avlod istiqbolda yangi O'zbekistonning taraqqiyotini ta'minlashi uchun ham jismoniy va ma'naviy sog'lom, intellektual salohiyatli bo'lishi talab etiladi. Bu talab maktabgacha ta'lim va tarbiya tashkilotlarida

voyaga yetayotgan yosh avlodning ta'limi va tarbiyasiga bo'lgan e'tiborni oshirishni taqozo etadi. Shu maqsadda mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarni tadbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish bo'yicha muhim ishlar amalga oshirildi. Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida esa bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalarini shakllantirishning mavjud shart-sharoitlari va imkoniyatlari, kamchiliklari o'rganilgan hamda 2030 yilgacha bu jarayonda amalga oshiriladigan vazifalar belgilab berilgan. Shuningdek birinchi prezidentimiz Islom Karimov hamda amaldagi prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning asarlari va ma'ruzalari ham bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalarini o'rganishda metodologik asos sifatida xizmat qiladi. Bu borada mamlakatimiz mustaqilligining me'mori Islom Karimov "Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch" asarida shunday yozadi;-"Odamzot uchun bir umr zarur bo'ladigan tabiiy ko'nikma va xususiyatlar, masalan, har qaysi bolaning o'ziga xos va o'ziga mos qobiliyati, atrofidagi odamlar bilan muomalasi, tengdoshlari orasida o'zini qanday his qilishi, yetakchilik xislatlariga ega bo'lishi yoki ega bo'lmasligi, kerak bo'lsa, dunyoqarashi bularning barchasi avvalo uning tug'ma tabiati, shu bilan birga, oilada oladigan tarbiyasiga uzviy bog'liq ekanini hayot tajribasi ko'p misollarda tasdiqlab beradi.

Bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalarini shakllantirishda biz 2020 yil 22 dekabrda qabul qilingan maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat ta'lim standartlariga ko'ra ish yuritamiz. Bu standartga ko'ra bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalari quyidagilardan iborat:

- jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi;
- ijtimoiy-hissiy rivojlanish;
- nutq, muloqot, o'qish va yozish malakalari;
- bilish jarayonining rivojlanishi;
- ijodiy rivojlanish.

"Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi" sohasidagi o'quv-tarbiyaviy faoliyat yakunlanganidan so'ng 6-7 yoshli bola o'z imkoniyatlari va yoshi bilan bog'liq jismoniy rivojlanish me'yorlariga mos ravishda jismoniy faollik ko'rsatadi, turli harakatchanlik faolligini uyg'un ravishda va maqsadli bajarishni biladi, turli hayotiy va o'quv vaziyatlarida mayda motorika ko'nikmalaridan foydalanadi, o'z harakatlarini hissiyot va sezgi organlari yordamida boshqaradi, shaxsiy gigiena malakalarini qo'llaydi. sog'lom turmush tarzi va ovqatlanish asoslarini biladi,

Bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalari borasidagi ilmni o'rganar ekanmiz, bunda rivojlangan Sharq mamlakatlaridan Yaponiya va Xitoyning o'ziga xos jihatlari borligiga amin bo'ldik. Masalan, Yaponiyada bu kompetensiyalar maktabgacha tarbiya berishdagi beshta yo'nalishni o'z ichiga qamrab olgan bo'lib, bular quyidagilardan iborat.

- ijtimoiy munosabatlar;
- salomatlik, havfsizlik;
- til;
- atrof muxit;
- his-tuyg'ularini ifodalash.

Bu yo'nalishlarning bizning maktabgacha ta'lim dasturlarimizga ham xos bo'lgan jihatlari mavjud ekan. Faqatgina nomlanishidagi farqlarni anglashimiz mumkin. Shu bilan birga bizning standartga muvofiq "ijodiy rivojlanish" kompetensiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Bunga Yaponiya maktabgacha ta'limida alohida berilmagan ekan. Bolaning ijodiy rivojlanish kompetensiyasiga alohida e'tibor berish esa katta ahamiyat kasb etadi. Chunki bugungi bolalar istiqboldagi kashfiyotchilar bo'lishi kutilmoqda. Ularning intellektual salohiyati kelajakdagi mamlakatimiz taraqqiyotini ta'minlovchi asosiy kuch sifatida e'tirof etilmoqda va shuning uchun ham juda katta e'tibor qaratilmoqda.

Jismoniy rivojlanish bolaning tanasining o'sishi, sog'lig'i va harakat qobiliyatlarini qamrab oladi. Bu sohada bola yirik va nozik motorika ko'nikmalarini egallaydi.

- Yirik motorika ko'nikmalari. Bular katta mushak guruhlarini ishga soladigan harakatlardir, masalan, yugurish, sakrash, to'p uloqtirish va h.k. Ushbu ko'nikmalarning rivojlanishi bolaning harakat koordinatsiyasini yaxshilaydi va unga atrof-muhit bilan faol o'zaro aloqada bo'lish imkonini beradi.

- Nozik motorika ko'nikmalari. Bular kichik mushak guruhlarini ishga soladigan harakatlardir, masalan, qalamdan foydalanish, tugmalarni qadash, rasmlar chizish va h.k. Nozik motorika ko'nikmalari bolaning qo'l va ko'z koordinatsiyasini yaxshilaydi va unga aniqroq vazifalarni bajarish imkonini beradi. Jismoniy rivojlanish, shuningdek, bolaning sog'lig'ini saqlash va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini ham qamrab oladi. Bular sog'lom ovqatlanish, gigiena qoidalariga rioya qilish, kiyinish va ovqatlanish kabi kundalik vazifalarni bajarishni o'z ichiga oladi. Hissiy-ijtimoiy rivojlanish bolaning o'z his-tuyg'ularini tushunish, boshqarish, boshqalar bilan munosabat o'rnatish va ijtimoiy ko'nikmalarni egallash qobiliyatini qamrab oladi. Bu sohada bola o'zini-o'zi anglashni, hissiy intellektni, empatiyani va o'zini tutish qobiliyatini rivojlantiradi.

Hissiy intellekt. Bu o'z his-tuyg'ularini va boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va boshqarish qobiliyatidir. Hissiy intellekt bolaning munosabat o'rnatish, hamkorlik

qilish va konfliktlarni hal qilish qobiliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Ijtimoiy ko'nikmalar. Bular boshqalar bilan o'zaro aloqada bo'lish, hurmat ko'rsatish, navbat kutish, qoidalarga rioya qilish kabi ko'nikmalardir. Ijtimoiy ko'nikmalar bolaning tengdoshlari va kattalar bilan muvaffaqiyatli muloqot qilishiga yordam beradi. Hissiy-ijtimoiy rivojlanish, shuningdek, bolaning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini ham qamrab oladi. Bu o'z impulslarini nazorat qilish, qoidalarga rioya qilish va o'z xatti-harakatlari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni o'z ichiga oladi. Kognitiv rivojlanish bolaning fikrlash, o'rganish, xotirlash, muammolarni hal qilish va ijodiy qobiliyatlarini qamrab oladi. Bu sohada bola mantiqiy fikrlash, tasavvur, diqqatni jamlash va til ko'nikmalarini rivojlantiradi.

- Fikrlash: bu ma'lumotlarni qayta ishlash, tushunchalarni shakllantirish va mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatidir. Fikrlash bolaning muammolarni hal qilish, qaror qabul qilish va yangi ma'lumotlarni o'zlashtirish qobiliyatiga ta'sir qiladi.

- Xotira: bu ma'lumotlarni saqlash va qayta tiklash qobiliyatidir. Xotira bolaning o'rganish, eslab qolish va kelajakda foydalanish uchun ma'lumotlarni saqlash qobiliyatiga bevosita ta'sir qiladi.

- Muammolarni hal qilish: bu qiyinchiliklarni aniqlash, yechimlar izlash va eng yaxshi yechimni tanlash qobiliyatidir. Muammolarni hal qilish ko'nikmalari bolaning har qanday vaziyatda muvaffaqiyatli harakat qilishiga yordam beradi. Kognitiv rivojlanish, shuningdek, bolaning tasavvurini va ijodiy qobiliyatlarini ham qamrab oladi. Bu uning yangi g'oyalar yaratish, o'z fikrlarini ifodalash va o'ziga xos yechimlar topish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Til va muloqot rivojlanishi bolaning tilni tushunish, gapirish, o'qish va yozish qobiliyatini qamrab oladi. Bu sohada bola so'z boyligini oshiradi, grammatik qoidalarni o'rganadi va boshqalar bilan samarali muloqot qilish ko'nikmalarini egallaydi.

- Tilni tushunish: bu boshqalarning gaplarini tushunish, topshiriqlarni bajarish va murakkab ma'lumotlarni o'zlashtirish qobiliyatidir.

- Gapirish: bu o'z fikrlarini aniq va tushunarli tarzda ifodalash, savollarga javob berish va hikoyalar aytish qobiliyatidir.

- O'qish va yozish: bu yozma matnni tushunish, o'qish va o'z fikrlarini yozma ravishda ifodalash qobiliyatidir. Til va muloqot ko'nikmalari bolaning ijtimoiy aloqalari, ta'lim olishi va kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun muhim ahamiyatga ega. Bolaning rivojlanishi - bu ko'p qirrali va dinamik jarayon bo'lib, unda jismoniy, hissiy-ijtimoiy, kognitiv va til rivojlanishi o'zaro bog'liq holda kechadi. Bolaning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun har bir sohani rivojlantirishga e'tibor qaratish muhimdir. Ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyat bolaning rivojlanishiga yordam berish va ularning farovonligini ta'minlash uchun birgalikda harakat qilishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyot va havolalar:

1. O'ktamovna, S. M. (2024). MAKTABGACHA TA'LIMDA TABIAT BURCHAGINI TAYYORLASH. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 661-667.
2. O'ktamovna, S. M. (2024). EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN PRIMARY GRADES. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 654-660.